

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müftünün Medeni Hukuk Uygulamasına Katkısı

Mahmud Esad KALIPÇI* **

Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
kalipci@istanbul.edu.tr (Sorumlu Yazar / Corresponding Author)

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 07.09.2022

Kabul: 09.12.2022

Yayın: 12.01.2023

Anahtar

Kelimeler:

Türk Hukuk Devrimi,
Türk Medeni Hukuku,
Osmanlı Miras Hukuku,
Müftü, Fetva.

Miras paylaşımında mirasbırakanın öldüğü zaman yürürlükte olan kuralların geçerli olması esas gereği, Osmanlı miras hukuku, Türk hukuk devrimi sonrasında önemini korumuştur. Uzmanlık gerektiren bu sahada, eski hukuk müktesebatını iyi bilen kişilerden yararlanılmıştır. Bu kapsamda, müftülerin bilgi ve birikiminden de istifade edilmiştir. Bu çalışmada, Cumhuriyetin ilk yıllarında, müftülükler tarafından miras meselelerinin çözümü hakkında düzenlenen, bugün T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerinde bulunan, bazı belgelerden hareketle, eski hukuk geleneğimize gelen önemli bir unsur olan müftünün Cumhuriyetin ilk yıllarında medeni hukuk uygulamasına olan katkısı tartışılacaktır. Bu sayede, yakın dönem Türk hukuk tarihine dair hem bazı yeni bilgilerin ortaya konulması hem de bundan sonra yapılacak çalışmaları besleyici birtakım tespitlerde bulunulması amaçlanmaktadır.

The Contribution of Mufti to Civil Law Practice in the Early Years of the Turkish Republic

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 07.09.2022

Accepted: 09.12.2022

Published: 12.01.2023

Keywords:

Turkish Legal
Revolution, Turkish
Civil Law, Ottoman
Inheritance Law, Mufti,
Fatwa.

Per the principle that the rules regarding the time of death of the deceased are in effect in the partition of the inheritance, the Ottoman inheritance law maintained its importance, even after the Turkish legal revolution. In this subject, which requires expertise, people who knew old law well were used. The knowledge and experience of the muftis were also used in this context. In this paper, using some archival documents about inheritance issues, the contribution of the mufti, who is an important actor in old Turkish legal tradition, to the civil law practice in the early years of the Turkish Republic will be discussed. In this way, it is aimed to provide some new information about recent Turkish legal history and make some determinations for the next studies.

Atf/Citation: Kalıpçı, M. E. (2023). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müftünün Medeni Hukuk Uygulamasına Katkısı", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), s. 60-71.

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. // This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)"

* Yazıyı okuyarak görüşlerini ileten Prof. Dr. Fethi Gedikli, Arş. Gör. Rıdvan Abdurrahman Demirtaş ve Arş. Gör. İbrahim Enes Onat'a teşekkür ederim.

** Bu makale 13-15 Mayıs 2022 tarihleri arasında yapılan Uluslararası Necmettin Erbakan Hukuk Kongresi'nde sunulan bildirinin makale olarak düzenlenmiş halidir.

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilanının ardından gelişen süreçte Türkiyede büyük bir hukuk devrimi yaşanmıştır ve bunun en önemli simgesi 17 Şubat 1926 tarih ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisidir¹. İsviçreden alınan bu kanunun kabulü, Türk hukuk tarihi açısından mühim bir kırılma noktasıdır. Bu kanunun kabulü, Türk topraklarında yüzyıllardır uygulanan İslam hukuku kaynaklı hukuk sisteminden ve Doğu medeniyetinden yüz çevirme, Batı hukuk sistem ve medeniyetine dahil olma yolunda atılmış en önemli adımdır. Zira bu kanun, daha önce gerçekleştirilen ıslahatlardan farklı olarak, dinin ve kültürün hukukla en sıkı bir biçimde ilişki içerisinde olduğu ahval-i şahsiye alanını bile Batı hukukuna göre düzenlemekteydi.

Aslında o dönemin atmosferi hesaba katıldığında, bu devrim kanununun inşa ettiği hukuki yapının işleyişinde, eski hukuk pratiğimizde mühim bir yeri olan müftünün rol alması kulağa pek alışıldık gelmeyebilir. Ancak peşinen söyleyelim ki, bu hadise makul bir mecrada söz konusu olmuştur. Buna göre, dönemin kanun koyucusu Türk Kanunu Medenisinin yürürlüğü hakkında bazı noktalarda eski hukuka atıfta bulunmuştur. Bu kapsamda, 29 Mayıs 1926 tarih ve 864 sayılı Kanunu Medeninın Sureti Meriyet ve Şekli Tatbiki Hakkında Kanun, kanunun kabulünden önceki hukuki hadiseler ile muamelelerin geçerlilik durumları ve bunlar hakkında uygulanacak kurallara ilişkin birçok hüküm öngörmüştür. Buna göre, anılan kanunun 16. maddesinde “Yeni kanunun meriyetinden evvel ölmüş olan bir kimsenin mirası, meriyetinden sonra dahi eski kanuna tâbi olur. Bu kaide gerek mirasçılara gerek mirasın intikaline şamildir.” denilmek suretiyle, miras paylaşımında, bugün olduğu gibi, mirasbırakanın öldüğü zaman yürürlükte olan kuralların geçerli olması esası kabul edilmiştir. Bu durum, aynı kanunun 17. maddesindeki düzenlemeyle ölüme bağlı tasarruflar açısından da geçerli kılınmıştır².

Hal böyle olunca, uygulamadaki birçok miras taksimi işlemi açısından Osmanlı miras hukuku -yani şer’î intikal (ferai) ve örfî intikal (adi intikal)- kurallarının bilinmesi büyük önem arz etmiştir. Bu önem bugün bile devam etmekte, mahkemelerde Osmanlı miras hukuku kurallarının uygulandığı davalarla karşılaşılabilir. Ancak elbette, bunun derecesi eski hukukun yürürlükte olduğu zamanlara yakın tarihlerde çok daha yüksekti. Hatta Ali Himmet Berki, 1938 yılında yayınlanan *Eski Hâdiselerde Tatbiki Lâzımgelen İrs ve İntikal* adlı eserinin başında, ferai ve intikal hükümleri kaldırılmış olduğundan bunların artık hukuk fakültelerinde okutulmadığını, halbuki eski miras hukuku kuralları yürürlükte iken gerçekleşip taksime konu olmayan olaylar hakkında mahkemelere çokça başvurulduğunu bildirmekte; hâkimlerin çoğunun eski miras hukukunu bilmediklerinden bu konudaki davaların usulüne göre çözülememekte olduğundan yakınmakta; bunların temyiz edildiğinde düzeltildiğini, ancak birçoğunun temyiz denetiminden geçmeden kesinleştiğini ve böylece hak kayıplarının söz konusu olduğunu vurgulamakta ve eseri uygulamadaki bu aksaklığı gidermek uğruna kısa ve anlaşılır bir dille “vatandaşın haklarının hak ve madelet dairesinde yerine getirilmesine vesile” olması umuduyla yazdığını belirtmektedir³. Berki’nin bu çabası karşılık bulmuş olacak ki zikredilen kitabının nüshaları kısa bir sürede tükenmiş; bunun üzerine, Türk Kanunu Medenisine göre miras hukuku

¹ Anılan kanun için bkz. *Resmî Ceride*, 4 Nisan 1926, S. 339 eki.

² *Resmî Ceride*, 19 Haziran 1926, S. 402, s. 1550.

³ Ali Himmet Berki, *Eski Hâdiselerde Tatbiki Lâzımgelen İrs ve İntikal*, Hapisane Matbaası, Ankara, 1938, s. 7-9.

konusunu da ekleyip eserini genişleterek 1947 yılında *Miras ve Tatbikat* adıyla neşretmiştir⁴. Bu kitap ilerleyen yıllarda birkaç baskı daha yapmıştır⁵.

Belirtilen zaruri ihtiyacın halli için yalnızca Berki gayret göstermemiştir. Mesela, yukarıda atıfta bulunduğumuz ifadeleri arasında Berki, eski kuralların uygulanmasını gerektiren vakıf davaları açısından da benzer bir ihtiyaca işaret ettikten sonra, Ahmet Esat Arsebük'ün bu mevzuyu *Adliye Ceridesinde* izaha başladığını belirtip hâkimlerin bu yazıları takip etmesinin fayda sağlayacağını bildirmektedir⁶. Elbette bu konuda, Ebül'ula Mardin, Mustafa Reşit Belgesay gibi, yeni hukuk teori ve pratiğine olan büyük katkılarının yanında, eski hukuk mirasının taşıyıcısı konumundaki hocaların isimlerini de unutmamak gerekir. Bununla birlikte, uygulamanın ihtiyacını gidermeye dönük bu ilmî mesainin dışında, kanun koyucunun da özel bir adım attığını, eski hukuk kültürünü haiz olan o dönemin müftülerini bu işte uzman kişiler olarak görevli kıldığını görmekteyiz. Aşağıdaki başlıklar altında, bu olgunun hem mevzuattaki hem de mevzuatın neşrinden evvelki ve sonraki görünümleri hakkında bilgi sunulacaktır.

I. MÜFTÜNÜN MİRAS HUKUKUNA İLİŞKİN VAZİFESİNİN MEVZUATTAKİ YERİ

Müftünün miras hukuku alanındaki vazifesinin mevzuattaki yeri konusundaki ilk işaretleri, Muş milletvekili Hakkı Kılıçoğlu tarafından 15 Kasım 1937'de Meclis Başkanlığına sunulan bir kanun teklifi sürecinde ortaya çıkan evrakta gördüğümüzü belirtelim. Kılıçoğlu teklifinde, fetvaların teşrî mahiyetinden bahisle, yasama yetkisinin tek sahibinin TBMM olduğu laik bir devlet düzeninde gerek fetva ve gerekse müftü tabirlerinin bir anlamının kalmadığını belirtip “müftü” adının “başımam” olarak değiştirilmesini önermekteydi⁷.

Teklif hakkında iki kişinin görüşü istenmiştir. Bunlardan Vakıflar umum müdürü Fahri Kiper, Diyanet İşleri Reisliği Teşkilâtının Vazifelerini Gösterir Nizamnameye atıfla, burada

⁴ Ali Himmet Berki, *Miras ve Tatbikat: Feraiz-İntikal-Medenî Kanunda Miras-Tatbikat*, Üçler Basımevi, İstanbul, 1947, s. 7-8.

⁵ Yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Şakir Berki, “Ali Himmet Berki”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1992, s. 509-510; Ali Birinci, “Ali Himmet Berki'nin Hayatı ve Eserleri”, *Türk Yurdu*, S. 356 (Nisan 2017), s. 65-71; Ali Birinci, “Hukuk Tarihimizde Baba-Oğul ‘Berki’ler: Ali Himmet Berki ve Şakir Berki”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 24 (2017 Güz), s. 5-24.

⁶ Berki, 1938, s. 9. Berki'nin kastettiği yazının, Adliye Vekâletinin özellikle eski mevzuata dayalı vakıf meseleleri hakkında genç hukukçuların bilgilendirilmesi yönündeki isteği doğrultusunda hazırlandığı yönünde, yazar tarafından yapılan açıklama için bkz. Ahmet Esat Arsebük, “Mameleke İstinat Eden Şahsiyet: Vakıf”, *Adliye Ceridesi*, S. 12 (1937), s. 1130. Sonradan Berki de, bu alandaki eksikliği gidermek için bir kitap neşretmiştir. Kitabın başında, Ömer Hilmi ve Ali Haydar Efendilerin bu konudaki eserlerinin önemi vurgulandıktan sonra, mevzuatta yapılan değişikliklerden ötürü bunlara müracaatla mesele çözme imkanının azaldığı belirtilmiş ve eski ve yeni meselelerle - yürürlükte olan ve olmayan- kanun ve nizamları bir araya getirme zaruretinden ötürü eserin hazırlandığı kaydedilmiştir. Bkz. Ali Himmet Berki, *Vakıflar*, Cihan Kitaphanesi, İstanbul, 1940, s. VII.

⁷ “Fetvaların teşrî mahiyeti bulunduğuna ve teşrî kuvvetlerin Türkiye Büyük Millet Meclisi manevî şahsiyetinde toplanmış bulunduğuna, onun haricinde verilecek teşrî hükümlerin hiçbir tatbik kıymeti bulunmayacağına göre fetva kelimesinin manası kalmadığı gibi, dünya işlerinde göklerden emir almayan ve Teşkilâtı esasiesinde lâyük olduğunu söyleyen ve işlerini o yolda yürüten bir devlet teşkilâtı içinde müftü adının da yeri ve manası kalmamıştır. İmdi bu adın ve bu mevkiin Devlet teşkilâtı içinden silinmesi mantıklı bir zaruret olmuştur. Binaenaleyh ilişik olarak sunduğum kanun teklifinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde müzakere olunarak kanuniyet kazanmasını saygılarımla arz ve teklif ederim.” *BCA*, Muamelat Genel Müdürlüğü (30-10-0-0), 21-121-6: 7, 15.11.1937.

müftülerin vazifeleri sayılırken “fetva vermek” tabirinin kullanılmadığını, zaten böyle bir yetkinin varlığının düşünülmesine de imkan bulunmadığını, ancak müftülerin imamlık vazifesi de görmediklerinden unvanlarının “başımam” yerine “Diyanet memuru” olarak değiştirilmesinin daha uygun düşeceğini bildirmiştir⁸. Diyanet İşleri reisi Rifat Börekçi ise, uzunca olan cevabında, aynı nizamnameye atıfla “İslamın itikadat ve ibadatına ve hatta Medeni Kanunun neşrinden evvelki zamana ait vasiyet ve miras gibi hususlara dair sorulacak suallere” cevap vermenin müftüler için bir görev olduğunu, bunda teşriî bir mahiyet bulunmadığını belirtip kanun ve nizamnamenin verdiği vazife noktasında “müftü” adının tam yerinde bir tabir olduğunu belirtmiştir⁹. Süreç, özel olarak incelenmeye değer birçok bilgi içermektedir; ancak şimdilik, sonunda Börekçi’nin fikrinin galip geldiğini ve söz konusu teklifin yasalaşmadığını belirtmekle yetinelim.

Dikkat edilirse, mesele fetva müessesesi merkeze alınarak, müftünün fetva verme vazifesinin olup olmadığı sorusu etrafında tartışılmıştır. Börekçi’nin beyanına “ve hatta” ibaresi ekleyip müftünün hukuki sahada bile fetva vermekle görevli olduğu konular bulunduğunu vurgulaması kayda değerdir. Bu doğrultuda, müftünün gerçekten bu tür bir vazifesi olup olmadığı hakkında dönemin mevzuatının ne dediğini irdelemek uygun düşecektir.

3 Mart 1924 tarihli 429 sayılı Şer‘iye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun ile Şer‘iye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak, yerine Başvekâlete bağlı bir Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur¹⁰. Fakat, Diyanet İşleri Reisliği bu kuruluş kanununun ardından bir teşkilat kanununa -14 Haziran 1935 tarih ve 2800 sayılı Diyanet İşleri Reisliği Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun ile- kuruluşundan on bir yıl kadar sonra kavuşabilmiştir¹¹. Yedi maddelik bu kanunda, Diyanet İşleri Reisliğinin teşkilat yapısı, kadro durumu, merkez ve taşra görevlilerinin nitelikleri ve atanma yolları gösterilmekle birlikte, görevlilerin vazifelerinin kanunun 2. maddesi gereği çıkarılacak bir nizamname ile düzenleneceği hüküm altına alınmıştır¹². İşte bu nizamname, 2800 sayılı kanundan iki yıl kadar sonra, 11 Kasım 1937 tarih ve 2/7647 sayılı kararnameyle kabul edilip -Kılıçoğlu’nun teklifini sunmasından bir gün sonra- 16 Kasım 1937

⁸ BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü (30-10-0-0), 21-121-6: 1, 24.11.1937.

⁹ “... Binâenaleyh vilâyet ve kazalarda Diyanet İşleri Reisliğini temsil eden müftülerin 11/11/1937 tarih ve 2/7647 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla kabul buyurulan nizamname mucibince İslamın itikadat ve ibadatına ve hatta Medeni Kanunun neşrinden evvelki zamana ait vasiyet ve miras gibi hususlara dair sorulacak suallere cevap vermeleri kendileri için bir vazifedir. Bunda teşriî bir mahiyet asla mevcut değildir. Diyanet İşleri Reisliğine kanunun ve nizamnamenin verdiği vazife noktasından ‘müftü’ adı tam yerinde bir kelimedir...” BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü (30-10-0-0), 21-121-6: 2-3, 9.12.1937. (Vurgu tarafımızdan yapılmıştır.)

¹⁰ Anılan kanunun ilk maddesi şöyledir: “Türkiye Cumhuriyetinde muamelat-ı nâsa dair olan ahkâmın teşri ve infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği hükümete ait olup Din-i Mübin-i İslamın bundan mâadâ itikadat ve ibadata dair bütün ahkâm ve mesailinin tedviri ve müessesat-ı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makarrında bir Diyanet İşleri Reisliği makamı tesis edilmiştir.” *Resmî Ceride*, 4 Ramazan 1342/7 Nisan 1924, S. 68, s. 2.

¹¹ Bu döneme kadar Diyanet İşleri Reisliğine ilişkin idari yapı, kadro, unvan, maaş gibi hususlar hakkında müracaat edilecek mevzuatın 1927’den itibaren bütçe kanunları ve 30 Mayıs 1929 tarih 1452 sayılı Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanuna ekli cetvel olduğu ve bu cetvelin anılan kanunun yaptığı atıftan ötürü 1935’e kadar teşkilat kanunu sayıldığı yönünde bkz. İrfan Yücel, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994, c. IX, s. 456.

¹² Yücel, 1994, s. 456.

tarihinde *Resmî Gazetede* yayımlanarak yürürlüğe giren Diyanet İşleri Reisliği Teşkilâtının Vazifelerini Gösterir Nizamnamedir¹³.

Nizamnamede, hem Diyanet İşleri Reisliğinin merkez teşkilatında bulunan müşavere heyetinin hem de taşra teşkilatında bulunan müftülerin görevleri arasında itikat, ibadet ve “Medeni Kanunun neşrinden evvelki zamana ait vasiyet ve miras gibi hususlara müteallik sorulacak soruların cevaplanması” vazifesinin varlığı dikkat çekmektedir. Nizamnameye göre müftüler bu soruları ya doğrudan cevaplandırabilecekler veya Diyanet İşleri Reisliğine ileteceklerdir¹⁴.

Böylece yapılan düzenlemeyle müftüler, kanun koyucu tarafından bir anlamda eski miras hukuku alanında -hatta nizamnamedeki “gibi” ifadesine nazaran, bundan daha da geniş bir alanda-resmi bilirkişi tayin olunmuşlardır. Buna göre, hukuk uygulayıcılarının yanı sıra, vatandaş da miras taksimi yaptırmak üzere müftülere başvurabilecektir. Bu kanuni vazifelendirme, öğretici tarafından da benimsenmiştir. Nitekim ilerleyen yıllarda kaleme alınan miras hukuku kitaplarında, hatta bazılarının, dayanak mevzuatın değişmiş olduğu sonraki baskılarında bile, eski hukuk hakkında bilgi verilirken bu yetkiden bahsedilmekte ve uygulamada güçlüklerle karşılaşanların müftülere veya Diyanet İşleri Reisliğine müracaat edebilecekleri zikrolunmaktadır¹⁵.

¹³ Söz konusu nizamnamenin 1965’te, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun çıkana kadar yürürlükte kaldığı yönünde bkz. Mehmet Bulut, “Başkanlıkla İlgili Yasal Düzenlemeler”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 239 (Eylül 2010), s. 45.

¹⁴ “Madde 2. Müşavere Heyetinin başlıca vazifeleri şunlardır: A - İbadat ve itikadta ve Medeni Kanunun neşrinden evvelki zamana aid vasiyet ve miras gibi hususlara müteallik sorulacak ve reislik tarafından havale olunacak sualleri tedkik ederek cevaplarını hazırlar (...) Madde 8. Her vilâyet ve kaza merkezinde Diyanet İşleri Reisliğine bağlı bulunan müftülerin başlıca vazifeleri şunlardır: (...) E. İtikatlarla ve ibadetlere ve Medeni Kanunun neşrinden evvelki zamana aid vasiyet ve miras gibi hususlara dair sorulacak suallere lâzım gelen cevapları ya re’sen veya Diyanet İşleri Riyasetinden alacakları cevapları verirler.” *Resmî Gazete*, 16 Teşrinisani 1937, S. 3760, s. 8969.

¹⁵ Mesela, Zahit İmre 1960 yılında yayımladığı *Türk Miras Hukuku* adlı kitapta, eski miras hukuku kaidelerinin muğlak olmasından ötürü, bunu uygulayacak olan hâkimin zorlanması durumunda müftülüklerden ve Diyanet İşleri Reisliğinden bilgi isteyebileceğini, buna cevap vermenin nizamname gereğince müftülerin ve Diyanet İşleri reisinin vazifeleri arasında yer aldığını bildirmektedir. Bkz. Zahit İmre, *Türk Miras Hukuku*, Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul, 1960, c. I, s. 41-42. (Aynı nizamnameye atıfla bu bilgilerin nakline şu baskılarda da rastladık: Zahit İmre, *Türk Miras Hukuku*, 2. bs., Yenilik Basımevi, İstanbul, 1968, s. 8; Zahit İmre, Hasan Erman, *Miras Hukuku*, 14. bs., Der Yayınları, İstanbul, 2018, s. 6.) Oğuzman da, 1962’de yayımladığı *Miras Hukuku* başlıklı ders notlarından müteşekkil kitabında, feraiz meselelerini kitaplardan okuyarak çözmenin çok zor olduğunu, bu yüzden uygulamada güçlüğü uğrayanların ya müftülüklerden veya doğrudan Diyanet İşleri Reisliğinden bilgi isteyebileceklerini, bunları cevaplandırmanın müşavere heyeti ile müftülerin kanuni vazifelerinden olduğunu, nizamnameye atıfla belirtmektedir. Bkz. M. Kemal Oğuzman, *Miras Hukuku (Giriş-Kanunî Mirasçılar)-1961-1962 Ders Notları*, Menteş Kitapevi, İstanbul, 1962, s. 15-16. (Yine aynı nizamnameye atıfla aynı bilgilere yazarın şu kitaplarında da rastladık: M. Kemal Oğuzman, *Miras Hukuku Dersleri*, 1. bs., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1972, s. 17; M. Kemal Oğuzman, *Miras Hukuku Dersleri*, 2. bs., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 19. Ancak, aynı eserin baktığımız şu baskılarında, yazar aynı hususu aktarırken bu sefer Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 633 sayılı Kanunun 5/c maddesine atıf yapmaktadır. Dipnotta da eski nizamnameye atıfla eskiden meselenin bununla düzenlendiğinden bahsetmektedir. Bkz. M. Kemal Oğuzman, *Miras Hukuku*, 4. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 18-19; M. Kemal Oğuzman, *Miras Hukuku*, 6. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 15. Bununla birlikte, 633 sayılı Kanunun 5/c maddesi yalnızca Din İşleri Yüksek Kurulunun görevlerinden “din ile ilgili soruların cevaplarını hazırlamak” hükmünü içermekte olup kanunda, nizamnamede yer aldığı şekilde eski miras hukukuna ilişkin ne Din İşleri Yüksek Kurulu ne de müftülükler için açık bir görevlendirme mevcuttur. Karş. *Resmî Gazete*, 2 Temmuz 1965, S. 12038, s. 1.) Hakeza, Ayiter de İslam miras hukukunda her fert için ayrı düzenlenmiş paylarla bu hukukun fevkalade karışık olup kendi başına bir uzmanlık dalı olduğunu belirtmekte, bugün bu hususta ihtisas sahibi mercilerin müftülükler ve Diyanet İşleri Reisliği olduğunu beyan etmektedir. Ancak, herhangi bir düzenlemeye atıf yapmamaktadır. Bkz. Nüşin Ayiter, *Miras Hukuku*, 4. bs., Sevinç Matbaası, Ankara, 1978, s. 5. (Aynı bilgi aynı

Öte yandan, nizamnamenin uygulanması ile ilgili zaman zaman tereddütler yaşandığı da olmuştur. Nitekim Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Umum Müdürlüğü'nün 1942'de Kütahya Cumhuriyet Savcılığına gönderdiği bir mütalaada “Veraset davalarında gerek feraiz ve gerekse Medeni Kanun hükümlerinin tatbiki mahkemenin vazifesi dahilinde olup mahkemeler de mesaili maddiyeden ayrı hususlarda ehli-vukufun reylerine müracaat edemeyeceklerinden 11/11/1937 tarihli nizamnamenin 8 inci maddesinin E bendindeki kaydın mahkemelerdeki bu kabil davalara şümulü yoktur.” denilmiştir. Aynı mütalaada, şahısların müftülere müracaatla miras taksimi yaptırarak, alacakları raporu mahkemeye sunabileceklerinden de bahsolunmaktadır. Konuyu inceleyen hâkim Kemal Hakkı Kut, yazısında söz konusu mütalaayı naklettikten sonra, eski miras hukuku hükümlerinin özel uzmanlık gerektirdiğinden bahisle, her ne kadar başka miras hesabı uzmanları olsa da “aynı zamanda ahkâm-ı sâbıkaya ait hükümleri bilmeleri itibarıyla ve nizamnamenin sarahatine binaen müftülerin ehli-vukuf” tayininin uygun düşeceğini; bu konuda hâkimlere bir zorunluluk yüklenilemeyecekse de, mevzuatta bundan menedici bir hüküm bulunmadığını bildirmektedir¹⁶.

II. MÜFTÜNÜN MİRAS HUKUKUNA İLİŞKİN VAZİFESİNİN UYGULAMADAKİ GÖRÜNÜMÜ HAKKINDA BAZI TESPİTLER

Arşivde, müftülerin mevzuatta belirtilen vazifeleri doğrultusunda miras meselelerinin halli için mesai sarf ettiklerini gösteren birçok belge mevcuttur. Mesela, Kocaeli müftüsü Mehmet Emin Sayın¹⁷ imzalı Latin alfabesiyle yazılı bir belgenin baş kısmı şöyledir:

“Müstefti Recep Kart'ın ifadesine göre 339'da ve Kanunu Medenin mer'iyete vaz'ından mukaddem Emine'nin vefatı meselei mirasiyesi ahkâmı sâbık mucibince yukarıda mirasçılarının isimleri karşısında gösterildiği gibi dört sehimden ibaret olacağı beyan olunur. 27/12/938. Müftü M. Emin Sayın, imza¹⁸.”

Her ne kadar, aktarılan kısım imza ve tarih bilgileri içerse de, belgenin -zaten arzda da belirtildiği üzere- üstü ve ayrıca altı ile arkası boş değildir. Buna göre:

Belgenin üst kısmında, şer'î intikalin cari olduğu, terekede yer alan “emlâk” hakkında paylaşırma yapılmıştır¹⁹. Burada, “Emlâk hissesi” başlığı altında mirasçılarının yalnız isimleri ve

şekilde şu kitapta da geçmektedir: Nüşin Ayiter, Ahmet M. Kılıçoğlu, *Miras Hukuku*, Genişletilmiş 2. bs., Savaş Yayınları, Ankara, 1991, s. 32-33.)

¹⁶ Kemal Hakkı Kut, “Veraset Vesikası”, *Adalet Dergisi*, Y. 42, S. 9 (Eylül 1951), s. 1491-1492. Yazıda her ne kadar yazar hakkında tanımlayıcı bir bilgi yoksa da bundan bir yıl öncesine ait şu yazıda Savur Yargıcı olduğu not düşülmüştür. Bkz. Kemal Hakkı Kut, “Adalet Huzursuzluğunun Amilleri Nelerdir?”, *Adalet Dergisi*, Y. 41, S. 9 (Eylül 1950), s. 1139.

¹⁷ Mehmet Emin Sayın'ın hayatı hakkında bilgi için bkz. (Çevrimiçi)

<https://kocaeli.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=90&MenuCategory=Kurumsal>, 8 Haziran 2022.

¹⁸ *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 8-69-36, 27.12.1938.

¹⁹ Mülk terekenin, yani taşınır mallar ile mülk gayrimenkullerin, feraiz hükümleri gereğince mirasçılara geçmesine şer'î intikal dendiği hakkında bkz. Berki, 1947, s. 9.

hisseleri yazılmıştır²⁰. Buna göre, Emine'nin mirası 4 pay kabul edilip 1 payı kocası İsmail'e, 1 payı kızı Hafize'ye ve 2 payı da oğlu İbrahim'e verilmiştir²¹.

Belgenin aktarılan kısmının altında, örfi intikalin cari olduğu "arazi" hakkında paylaşırma yapılmıştır²². Burada, "Arazi" başlığı altında, İsmail'e 2, Hafize ile İbrahim'e 3'er pay verilmek suretiyle toplam 8 pay üzerinden paylaşırma yapılmıştır²³. Böylece, taksimin eski hukuka ilişkin kısmı tamamlanmıştır.

Ancak belgenin devamında, Medeni Kanunun yürürlüğünden sonra gerçekleşen ölüm hadiseleri açısından da paylaşırma devam edildiği görülmektedir. Dolayısıyla, söz konusu belgeden miras meselesinin tam olarak hallini görmek mümkündür. Nitekim belgenin alt kısmında Medeni Kanuna göre olan paylaşırma açıklamaları tamamlandıktan sonra, arkasına "Neticede Emine'nin Emlâk hisseleri" ve "Arazi hisseleri" başlıkları atılarak, her bir mirasçının adı ve karşısına nihai payı yazılmıştır. Bu tablo, eski ve yeni hukukun miras kuralları ile müftünün -yani Batılı ve laik hukuk ile Doğulu ve laik olmayan hukukun ve bir din adamının- aynı belgede buluşması itibarıyla da ilgi çekicidir. Aslında bunda, meselenin tam olarak halli gibi pratik bir ihtiyaç âmil olmalıdır. Zira mirasın paylaşılmasından önce mirasçılardan bir veya birkaçının vefatı halinde gündeme gelen "münasahada"²⁴, ayrı alt mirasçılık meselelerinin çözülmesi ve sonuçta bunların birbirleriyle denkleştirilip birleştirilerek nihai payların ortaya konulması esastır. Ancak bu noktada, Sayın'a ait arz yazısında, taksimin -belgenin üstünde yer alan- feraiz, yani şer'î intikale ilişkin kısmının vurgulandığının altı çizilmelidir. Bunun yanında, bu inceleme kapsamında taradığımız -az aşağıda atıfta bulunacağımız- müftülüklere ait sair evrak içinde de, feraiz hükümlerine göre gerçekleştirilen taksimin ön planda olduğu dikkat çekmektedir²⁵.

İncelediğimiz belgenin arkasında adı ve payı yazılı şahıslardan biri de Recep, yani müsteftidir. Burada müstefti tabirini vurgulamaktan maksadımız, en başta işlemin -bir önceki başlık altında da ön plana çıkan görünüme uygun şekilde- fetva kurumu üzerinden yürüdüğüne

²⁰ İsimlerin murise olan yakınlığı bu kısımda yazmasa da belgenin altında yer alan, ilerleyen aşamalardaki paylaşırmaları içeren kısma bakılarak bunlar anlaşılmaktadır.

²¹ Feraiz kurallarına göre koca, ashabü'l-feraz sıfatıyla mirasçıdır. Ölenin çocukları olduğunda payı 1/4'tür. Ölenin oğlu asabe bi-nefsihi sıfatıyla mirasçı olduğundan, ölenin kızı da asabe bi-gayrihi sıfatıyla mirasçı olur ve koca payını aldıktan sonra geriye kalanı ikili birli üleşirler. Olaya tam olarak mutabık bir örnek için bkz. Berki, 1947, s. 38.

²² Miri arazi ile vakıf akarların özel kanunları gereğince intikal hakkı sahiplerine kalmasına adi intikal ya da örfi intikal dendiği hakkında bkz. Berki, 1947, s. 9.

²³ Burada 21 Şubat 1328 Emval-i Gayrimenkule İntikalat Kanunu Muvakkatının şu hükümleri uygulanmıştır: "Madde 1. Ashabı intikalin birinci derecesi müteveffanın furuu yani evlâd ve ahfadıdır (...) Evlad ve ahfadın zükûr ve inası hakkı intikalde müsavidir (...) Madde 7. Müteveffanın zevc ve zevcesi birinci derecedeki hakkı intikal ashabiyle içtima ettikte rübü (1/4) hisseye (...)" Olaya tam anlamıyla mutabık bir örnek için bkz. Berki, 1947, s. 154.

²⁴ Münasaha hakkında bilgi için bkz. Berki, 1947, s. 124-131.

²⁵ Hatta yine üstteki formda yazılmış, arz kısmında emlâke göre hisse dağılımının vurgulanıp üstte bu paylaşırmanın, onun altında arazide hisse dağılımının ve devamında Medeni Kanuna göre paylaşırmanın ve nihayet arkada nihai payların gösterildiği, Latin harfli bir belgede yer alan taksim işlemi hakkında, aynı işleme ait müsvedde defterdeki kayda müracaat ettiğimizde, burada işin yalnızca emlâke ilişkin -yani Latin harfli yazının arz kısmında vurgulanan kısmının yer aldığı görülmektedir. Karş. *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 9-79-2, 21.3.1938; *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 10-79-1, 21.3.1938, görüntü 24. (Burada bir not olarak, söz konusu taksimin, mirasçılardan birinin ölüm tarihi hakkındaki bilgi hatalı olduğundan, sonradan iptal edildiğini ve tekrar paylaşırma yapıldığını ekleyelim. Ayrıca, burada yaptığımız ve aşağıda yapacağımız bazı atıflardaki "görüntü..." şeklindeki atıf -söz konusu belgeler bir sayfa, varak veya belge numarası içermediklerinden ve muhtelif bazı evrak içerisinde yer aldıklarından-Arşivin çevrimiçi kataloğundaki görüntü numarasıdır.)

işaret etmek içindir²⁶. Bunun yanında, müftünün incelemeye esas vazifesiyle ilişkili çevre hakkında fikir edinmek açısından da müstefti kayıtları önem arz etmektedir. Mesela, Arşivde “Kocaeli Müftülüğünün miras taksimi ile ilgili tuttuğu müsvedde defterler” notuyla kayıtlı, ekseri Osmanlıca yazılı, içerisinde muhtelif defterlerin yer aldığı, 406 görüntülük bir toplamada yaptığımız taramada, zaman zaman rastladığımız “müstefti Adliye katibi Haydar’ın ifadesine göre²⁷”, “Mahkeme-i Asliye katibi Haydar’ın ifadesine göre²⁸”, “Adliye katibi Haydar’ın tahriran ifadesine göre²⁹”, “Adliye katibi Haydar’ın gayriresmi yazdığı kağıttaki ifadeye göre³⁰”, “Adliye Dairesinin tahriri ifadesine göre³¹” gibi kayıtlar dikkat çekmektedir. Müsteftinin mahkemeden bir görevli ya da bizzat mahkeme de olabildiğini gösteren bu tablo, müftülere özel şahısların yanı sıra, mahkemelerden de miras meselelerinin geldiğini yansıtır niteliktedir.

Belirtelim ki, müftülerin bu vazifesi sırasında resmi dairelerle ilişkisi mahkemelerle sınırlı değildir. Mesela, yine Sayın’ın benzer bir başka taksim işi hakkında mirasçılardan birinin ölüm tarihini -“T.C. Kocaeli Müftülüğü” ibareli matbu belge formu üzerine yazdığı- bir yazıyla Kocaeli Nüfus Müdürlüğüne sorduğu ve nüfus müdürlüğünün bunu aynı gün cevaplandığı görülmektedir³². Yine, Siirt Müftülüğünün yaptığı paylaşımlara ait, kırk civarında Osmanlıca yazılı müsvedde evrak içeren bir toplamada karşımıza çıkan “Tapu Müdüriyetine.” gibi kayıtlar da dikkate değerdir³³. Demek ki müftüler, eski miras hukuku alanındaki vazifelerini yerine getirirken, gerektiğinde meselenin halli ya da neticesinin bildirilmesi için resmi makamlarla yazışmaktadır.

Burada, son gösterilen örnekte geçen tapu idarelerinin o dönem miras uygulamasında özel bir yeri olduğunun altı çizilmelidir. Bu bağlamda, Kocaeli Müftüsü Hasan Fehmi Efendi’nin³⁴ Türk Kanunu Medenisinin yürürlüğe girmesinden birkaç gün sonra Adapazarı Müftülüğüne yazdığı bir cevap yazısı zikre değerdir. Zira bunda, Medeni Kanunun son maddesi gereğince icrasının İcra Vekilleri Heyetinde olduğundan bahisle, kanunun kabulünden sonrasına ait miras meselelerinin hallinin arazi intikali meselelerinde olduğu gibi tapu dairelerine ait olduğu; kanunun kabulünden öncesine ait meseleler için ise tapu dairelerinden tevdi olunacak “taksim-i veraset ilmühaberlerinde yalnız mukaddem vefat eden meyyitin meselesi halledilerek tapuya iadesinin icap edeceği kanaatinde” olunduğu belirtilmektedir³⁵. Dikkat edilirse, söz konusu belge tapu

²⁶ Müstefti tabirinin fetva isteyen için kullanıldığı hakkında bkz. Fahrettin Atar, “Fetva”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995, c. XII, s. 487.

²⁷ *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 10-79-1, 9.5.1938, görüntü 40.

²⁸ *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 10-79-1, 16.2.1938, görüntü 21, 26.

²⁹ *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 10-79-1, 25.5.1938, görüntü 45.

³⁰ *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 10-79-1, 27.11.1937, görüntü 4.

³¹ *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 10-79-1, 29.9.1944, görüntü 285.

³² *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 9-79-1, 23.5.1938.

³³ Örneğin bkz. *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 14-123-1, 11.12.1929, belge 1.

³⁴ Hasan Fehmi’nin (Moralı) hayatı hakkında bilgi için bkz. <https://kocaeli.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=92&MenuCategory=Kurumsal>, 8 Haziran 2022.

³⁵ “Müftüler Diyanet memuru olduklarından dini mesâile cevap verirler. Kanun-ı Medeni ahkâmının icrası, son maddesi mucibince İcra Vekilleri Heyetine ait olduğundan, Kanun-ı Medenin mevki-i meriyete vaz’ından sonra tahaddüs edecek miras meselelerinin halli, arazi intikali mesâili gibi tapu dairelerine aittir. Binâberin Kanun-ı Medenin mevki-i meriyete vaz’ından mukaddem ve muahhar hadiseleri muhtevî münasaha mesâili hakkında tapu idaresinden tevdi olunacak taksim-i veraset ilmühaberlerinde yalnız mukaddem vefat eden meyyitin meselesi halledilerek tapuya iadesi icap edeceği kanaatinde bulunduğumdan bu vechile ifa-yı muamele edeceğimi beyan ederim efendim.” *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 14-117-29: 1, 10.10.1926. (Kocaeli Müftülüğüne ait müsvedde

dairelerinin miras konusundaki yetkisine işaret etmekle kalmamakta, müftülerin nizamname neşredilmeden çok daha önce bile miras meselelerinin halliyle iştiğal ettiklerini de yansıtmaktadır³⁶. Nitekim Diyanet İşleri Reisliğinden çıkan 27 Ağustos 1924 tarihli bir yazıda, şer‘iye mahkemelerinin ilgasıyla tapu dairelerinin mülk gayrimenkuller hakkındaki taksim işlerinde güçlük çektiği zikredilerek, miras meselelerinin hallinin “mesâil-i iftâiyeden olup bu vazife-i mutenâbihânın da teşkilât-ı hâzıraya göre makam-ı müftülüklerin cümle-i vezâifinden olacağı” belirtilmekte ve müftülüklerin tapu dairelerinden gelen ilmühaberler gereğince taksim işini gerçekleştireceklerinden bahs olunmaktadır³⁷. Adapazarı Müftülüğünün tuttuğu bir “sicill-i iftâ³⁸” üzerine yaptığımız taramada karşımıza çıkan tablo da, bu hususu teyit etmektedir. Zira, 1916-1925 aralığına ait 402 fetvanın yer aldığı bu defterde, şer‘iye mahkemelerinin ilgasından sonra düzenlenen kayıtlarda -defterin daha önceki kısımlarında müsteftîye ilişkin bilgiler arasında görülmeyen bir unsur olarak- Adapazarı Tapu Memurluğundan havale olunan ilmühaberler üzerine yapılan miras taksimlerini içeren birçok fetva dikkat çekmektedir³⁹. Dolayısıyla, 16 Kasım 1937 tarihinde yürürlüğe giren Diyanet İşleri Reisliği Teşkilâtının Vazifelerini Gösterir

defterleri tararken rastladığımız şu ifade, yukarıda belirtilene benzer bir usulün takip edilmesine bir örnektir: “Derûn-ı ilmühaberde muharrer ashâb-ı emlakın her birine aid mesâil-i mirasiye ber-vech-i bâlâ terkim kılınarak tapu müdüriyetine iade ve takdim kılındı”. *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 10-79-1, 25.4.1928, görüntü 346.)

³⁶ Aynı dosyada yer alan, bu sefer Türk Kanunu Medenisinin yürürlüğe girmesinden birkaç gün önceye tarihli, yine Adapazarı Müftülüğüne yazılan “Kocaeli merkez müftüsü Hasan Fehmi” imzalı bir başka cevabi yazıda, Türk Kanunu Medenisinin yürürlüğü hakkındaki kanunun -mirasın, murisin ölüm tarihinde geçerli olan kurallara göre paylaşılacağı hükmünü içeren- 16. maddesi aktarılıp “Kocaeli Ceride-i Resmîyesi henüz mezkûr kanunu neşretmediyse de bâlâda yazılan madde-i kanuniye kavâid-i asliye-i hukukiyeye muvâfık bulunduğundan Kanun-ı Medenin meriyetinden evvel vefat eden kimsenin mesele-i mirasiyesi usul-i şer‘iyesi mucebince halledilmek icab edeceği beyan olunur efendim.” denmesi de yukarıda belirtilen hususu teyit etmektedir. Bkz. *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 14-117-29: 2, 29.9.1926.

³⁷ *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 2-5-1, 27.8.1340/27.8.1924. Burada, dikkat edilirse şer‘î intikalin cari olduğu mülk taşınmazlara ilişkin taksimden bahs olunmaktadır. Bu tablo, yukarıda da vurguladığımız, müftülerin eski miras hukukuna ilişkin vazifelerinde, özellikle feraize ilişkin alanın ön plana çıktığı hususuna mutabıktır. Yukarıda işaret edildiği üzere, şer‘î intikale nazaran daha az teknik bilgi gerektiren adi intikale göre üleştirilmeyi tapu memurları da yapabilmekteydi. Nitekim Yargıtay üyesi Kavalalı, 1978’de yayınlanan şu kitabının başında bu hususa şöyle değinmektedir: “... menkullerle, mülk gayrimenkuller hakkında geçerli bulunan feraiz ahkâmını müftülerle, feraiz bilen din adamları ve bunlar dışındaki mülk olmayan gayrimenkuller -miri arazi, arazi-i mevkûfe, arazi-i metruke, arz-ı mevat- hakkındaki miras ve intikale dair hükümleri tapu sicil muhafızları ile tapu memurları ve vakıf memurları bilmekle beraber, aynı nedenle yetenekli bu kişilerin göçüp gitmeleri yüzünden...” A. Mümin Kavalalı, *Miras Hukuku*, Mute Basımevi, Ankara, 1978, s. 5. Atıfta bulunduğumuz bu eserin başında, Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından incelendiği ve basılmasının uygun görüldüğü hakkında bir resmi yazı vardır.

³⁸ 1916 senesinde, müftülerin verecekleri fetvaları “sicill-i iftâ” denilen bir deftere kaydetmeleri esası yürürlüğe konmuştur. İncelediğimiz sicill-i iftâ da böyle bir defterdir. Tokat Müftülüğüne ait bir sicill-i iftâ örneği üzerinden, sicill-i iftâların hukuk tarihi bakımından kaynaklık değeri hakkında sunduğumuz bir bildirin özeti için bkz. Mahmud Esad Kalıpçı, “Sicill-i İftâ Defterleri Üzerinden Tokat’ta Hukuki Hayata Dair Bazı Tespitler (1916-1935)”, *XXVI. Geleneksel Genç Hukuk Tarihçileri Konferansı 12-15 Ekim 2022 İstanbul-Türkiye*, (Çevrimiçi) <https://hukuktarimerkezi.istanbul.edu.tr/tr/content/xxvi-aylh-turkish/program>, 16 Kasım 2022.

³⁹ Anılan defterdeki bu çeşit kayıtlardan ilkinde, 20 Safer 1343/20 Eylül 1924 tarihli ve 296 numaralı fetvada rastladık. Bundan itibaren, 402 numaralı ve 24 Şaban 1343/21 Mart 1925 tarihli son fetvaya kadar, Adapazarı müftüsünün bu ilişki çerçevesinde, tapu idaresinden gelen ilmühaberler üzerine, feraiz kurallarına göre miras paylaşımı yaptığını görmekteyiz. Defterde, bunun dışında kalan kısım olan ilk 60 varakta yer alan 4 Rebiülevvel 1335/29 Aralık 1916 tarihli birinci fetva ile 17 Receb 1343/23 Şubat 1924 tarihli 295. fetva arasında ise tapu memurluğundan havale olunan ilmühaber üzerine paylaşım yapıldığını bildiren bir ifade bulunmamaktadır. Bu kısımda, adı geçen müsteftîlerin - birkaç fetvada rastladığımız imam, hatip, müderris, dava vekili, mahkeme-i şer‘iye katibi, mülkiye müfettişi gibi nitelendirmeler dışında çoğunlukla özel şahıslar olduğu görülmektedir; ancak verilen fetvaların büyük çoğunluğu yine miras taksimine ilişkindir. Dolayısıyla Adapazarı müftüsünün, şer‘iye mahkemelerinin ilgasından önce de miras meselelerine önemli bir mesai sarf ettiği dikkat çekmektedir. Anılan defter için bkz. *BOA*, EV.d., 39417, 4 Rebiülevvel 1335/29 Aralık 1916-24 Şaban 1343/21 Mart 1925.

Nizamnamedeki düzenlemenin, aslında eskiden beri devam edegelen bir uygulamanın mevzuata nakli manası taşıdığı anlaşılmaktadır⁴⁰.

SONUÇ

Miras taksiminde mirasbırakanın öldüğü zaman yürürlükte olan kuralların geçerli olması esası gereği, Cumhuriyet döneminde Osmanlı miras hukuku kuralları yürürlüğünü sınırlı bir derecede sürdürmüş ve buna ait bilgi önemini korumuştur. Ancak, uygulamadaki ihtiyaca rağmen, eski miras hukuku, hukuk fakültelerinin ders programlarında yer almamıştır. Hak kayıplarına yol açma ihtimalinin var olduğu bu hassas alandaki boşluk karşısında, bir yandan eski hukuk kültürünün taşıyıcısı konumundaki hukukçular eserler yazmışlar; bir yandan da bu hususta Diyanet İşleri Reisliği ve müftüler vazifelendirilerek uygulamada karşılaşılan güçlükler giderilmek istenmiştir. Her ne kadar, müftülerin bu konuda bir nevi resmi bilirkişi ilan edilmesi, mevzuatta Diyanet İşleri Reisliği Teşkilâtının Vazifelerini Gösterir Nizamnamenin yürürlüğe girmesiyle, 1937 senesinin sonlarında olmuşsa da, uygulamada onların bu vazifeyi çok önceden beri yürüttükleri görülmektedir.

Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerinde, müftülerin eski miras hukuku hükümlerine göre miras taksimi yaptıklarını yansıtan birçok belge ve defter mevcuttur. Bunlara nazaran müftüler, feraiz kurallarına göre taksimin ön planda olduğu bu vazifelerini, fetva müessesesi kapsamında yürütmüşlerdir. Kendilerine sadece özel şahıslardan değil, tapu idareleri ve mahkemelerden de meseleler gelmiştir. Bu faaliyet sırasında, gerektiğinde bazı resmi dairelerle yazıştıkları da dikkat çekmektedir.

Neticede, mevzuat, öğreti ve uygulama üzerinden gerçekleştirdiğimiz bu sınırlı incelemeye göre, Cumhuriyetin ilk yıllarında müftülerin eski miras hukuku ile ilişkili meselelerin çözümünde, dolayısıyla medeni hukuk uygulamasında, oldukça faal oldukları anlaşılmaktadır. Bununla beraber, çalışmamızda görüldüğü üzere, miras taksimine ilişkin müftülüklere ait çok sayıda belge vardır. Bunlar ve keşfedilecek benzerleri, taksim işinin esası da işin içine katılarak, daha kapsamlı bir şekilde incelendiğinde, erken Cumhuriyet dönemi hukuk tarihine ilişkin çok daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkün olacaktır. Bu yolda, Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatı ile müftülüklere ait belgelerin yanında, miras taksimiyle ilgili bulunan tapu daireleri ve mahkemeler gibi, diğer bazı kurumlara ait evraktan da istifade olunabilir.

⁴⁰ Bu durum, az yukarıda atıfta bulunduğumuz toplamalara müracaatla da teyit edilebilmektedir. Mesela Arşiv kataloğunda “Kocaeli Müftülüğünün miras taksimi ile ilgili tuttuğu müsvedde defterler” bilgisiyle kayıtlı olan 406 görüntülük toplamada, miras taksimine ilişkin 1927, 1928, 1929, 1933, 1934, 1935, 1937, 1938, 1944, 1945 yıllarının muhtelif dönemlerine ait müsvedde defterler vardır. Yine, Siirt Müftülüğüne ait, kataloğa “Müftülüğün yapmış olduğu miras taksimleriyle ilgili belgeler” şeklinde kaydedilmiş olan, kırk kadar müsvedde evraktan müteşekkil toplama da 1929 senesine ait bazı kayıtları içermektedir. Bkz. *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 10-79-1 ve *BCA*, Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 14-123-1.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA):

Evkaf Defterleri (EV.d.), 39417.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA):

Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 2-5-1.

Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 8-69-36.

Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 9-79-1.

Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 10-79-1.

Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 14-117-2.

Diyanet İşleri Reisliği (51-0-0-0), 14-123-1.

Muamelat Genel Müdürlüğü (30-10-0-0), 21-121-6.

II. Kitaplar, Makaleler ve Ansiklopedi Maddeleri

Arsebük, Ahmet Esat. “Mameleke İstinat Eden Şahsiyet: Vakıf”, *Adliye Ceridesi*, S. 12 (1937), s. 1130-1170.

Atar, Fahrettin. “Fetva”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995, c. XII, s. 486-496.

Ayiter, Nûşin. *Miras Hukuku*, 4. bs., Sevinç Matbaası, Ankara, 1978.

Ayiter, Nûşin; Kılıçoğlu, Ahmet M.. *Miras Hukuku*, Genişletilmiş 2. bs., Savaş Yayınları, Ankara, 1991.

Berki, Ali Himmet. *Eski Hâdiselerde Tatbiki Lâzımgelen İrs ve İntikal*, Hapisane Matbaası, Ankara, 1938.

Berki, Ali Himmet. *Vakıflar*, Cihan Kitaphanesi, İstanbul, 1940.

Berki, Ali Himmet. *Miras ve Tatbikat: Feraiz-İntikal-Medenî Kanunda Miras-Tatbikat*, Üçler Basımevi, İstanbul, 1947.

Berki, Şakir. “Ali Himmet Berki”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1992, s. 509-510.

Birinci, Ali. “Ali Himmet Berki’nin Hayatı ve Eserleri”, *Türk Yurdu*, S. 356 (Nisan 2017), s. 65-71.

- Birinci, Ali. “Hukuk Tarihimizde Baba-Oğul ‘Berki’ler: Ali Himmet Berki ve Şakir Berki”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 24 (2017 Güz), s. 5-24.
- Bulut, Mehmet. “Başkanlıkla İlgili Yasal Düzenlemeler”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 239 (Eylül 2010), s. 44-47.
- İmre, Zahit. *Türk Miras Hukuku*, 2. bs., Yenilik Basımevi, İstanbul, 1968.
- İmre, Zahit. *Türk Miras Hukuku*, c. I, Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul, 1960.
- İmre, Zahit; Erman, Hasan. *Miras Hukuku*, 14. bs., Der Yayınları, İstanbul, 2018.
- Kalıpçı, Mahmud Esad. “Sicill-i İftâ Defterleri Üzerinden Tokat’ta Hukuki Hayata Dair Bazı Tespitler (1916-1935)”, *XXVI. Geleneksel Genç Hukuk Tarihçileri Konferansı 12-15 Ekim 2022 İstanbul-Türkiye*, (Çevrimiçi)
<https://hukuktarihimerkezi.istanbul.edu.tr/tr/content/xxvi-aylh-turkish/program>, 16 Kasım 2022.
- Kavalalı, A. Mümin. *Miras Hukuku*, Mute Basımevi, Ankara, 1978.
- Kut, Kemal Hakkı. “Adalet Huzursuzluğunun Amilleri Nelerdir?”, *Adalet Dergisi*, Y. 41, S. 9 (Eylül 1950), s. 1139-1151.
- Kut, Kemal Hakkı . “Veraset Vesikası”, *Adalet Dergisi*, Y. 42, S. 9 (Eylül 1951), s. 1485-1497.
- Oğuzman, M. Kemal. *Miras Hukuku (Giriş-Kanunî Mirasçılar)-1961-1962 Ders Notları*, Mentesh Kitapevi, İstanbul, 1962.
- Oğuzman, M. Kemal. *Miras Hukuku Dersleri*, 1. bs., İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1972.
- Oğuzman, M. Kemal. *Miras Hukuku Dersleri*, 2. bs., İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Oğuzman, M. Kemal. *Miras Hukuku*, 4. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.
- Oğuzman, M. Kemal. *Miras Hukuku*, 6. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Yücel, İrfan. “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994, c. IX, s. 455-460.

III. Elektronik Kaynaklar

<https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=90&MenuCategory=Kurumsal>

<https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=92&MenuCategory=Kurumsal>

<https://www.resmigazete.gov.tr>